

СУЧАСНИЙ ТЕАТРАЛЬНИЙ МЮЗИКЛ ЯК ЯВИЩЕ ВИДОВИЩНОЇ КУЛЬТУРИ

А Виявлені художньо-естетична (мистецька) сутність і сюжетно-тематичні особливості сучасного вітчизняного театрального мюзиклу; охарактеризований мюзикл як різновид мистецько-видовищної форми.

Ключові слова: видовище, видовищність, видовищне мистецтво, мюзикл, сюжетно-тематична основа.

Театр може бути скрізь, якщо ти сам є театр...

Це до питання: «Ви в мистецтві чи мистецтво в Вас?»

От коли театр всередині, тоді він може бути скрізь.

Олексій Коломійцев. Інтерв'ю виданню «Збруч» 27. 03. 2014 р.

Постановка проблеми. Комплексний аналіз матеріалів наукових праць соціологічних досліджень, експертних відгуків і оцінок, навчально-методичних кейсів із мистецьких дисциплін для основної і старшої школи засвідчує наступні тези:

– в основу своєї національної ідентичності українські громадяни покладають цілком модерні критерії, характерні для суспільств із ліберальними поглядами, зокрема, критерій «знати українську історію та культурну спадщину» визначається одним з провідних [3, с. 14];

– соціокультурна модернізація України – у попиті; у свою чергу, формат попиту визначається світоглядними горизонтами особистості, її уявленнями про життя в цілому; ця сфера формується під значним впливом мистецтва та науки, визначається станом гуманітарного середовища [3, с. 16];

– рівень відвідування установ і закладів культури, що надають доступ до зразків мистецтва, лишається невисоким; частота відвідувань чітко корелює з рівнем освіти [3, с. 18]; за результатами опитування населення України, проведеного ЦСД «Софія» з 15 по 21 листопада 2011 року, найкардинальніша різниця досвіду відвідування культурних установ і заходів спостерігається серед респондентів із різним рівнем освіти, наприклад, серед осіб з повною вищою освітою жодного разу в житті не відвідували спектаклі (драму, комедію, оперету) – 12,1 %, серед осіб з базовою середньою освітою цей показник становить 43,2 % [3, с. 73–74];

– низькою конкурентоспроможністю вітчизняного культурного продукту; серед головних причин цього явища – слабка обізнаність українських громадян зі зразками сучасної української культури та низький рівень якості культурологічної освіти молодого покоління [3, с. 21];

– відсутність інтересу (мотиваційна складова) до театру, спектаклів зумовлена недовіками естетичного виховання загальної маси населення, відсутністю внутрішньої потреби (у межах вищезгаданого опитування респондентам поставили запитання: «Чому Ви не відвідуєте театр або не

робите це частіше?» у підсумку варіант відповіді: «Я не люблю театр, спектаклі, класичну музику» обрали 21,4 %) [3, с. 74];

– експерти з культурної політики й експерти-діячі культури вважають одним із найперспективніших і потенційно конкурентоспроможних напрямів української творчої індустрії режисуру і постановку [3, с. 106];

– плани-конспекти уроків з дисциплін художньо-естетичного циклу, в межах яких вивчається музично-театральний жанр, мають низку типових недоліків: 1) визначення понять вживаються у вузькому розумінні; 2) не визначаються характерні ознаки жанру мюзиклу як нового явища для українського театру; 3) висвітлення функціональних характеристик акцентує увагу учнів суто на аспектах видовищності (у розумінні розважальності) і комерційності, простоті сюжету тощо.

В основу останньої тези покладено результати аналізу планів-конспектів з уроків дисциплін «Музичне мистецтво. 5 клас» (2-й семестр. Тема 4. Взаємодія музики з іншими видами мистецтва. Урок 29–30. Музика на сцені та на екрані), «Музичне мистецтво. 6-й клас» (1-й семестр. Тема 2. Жанри хорової музики. Урок 14. Музичні жанри в театрі та кіно), «Музичне мистецтво. 8 клас» (Розділ I. Музична картина світу. Тема 1. Відлуння епох у музичному мистецтві. Урок 9; Тема 2. Музика в діалозі із сучасністю. Урок 23), «Художня культура. 9 клас» (Розділ I. Мистецтво в просторі культури. Тема 3. Жанрова палітра музичного мистецтва. Урок 6. Музичні жанри та форми. Урок 7. Музично-театральні жанри. Тема 4. Театр як синтез мистецтв. Тема 9. Основні елементи художньо-образної мови театрального мистецтва. Урок 11. Театральні професії; Розділ II. Основи художньої культури. Тема 5. Художня культура рідного краю. Урок 29. Осередки культури рідного краю), «Українська художня культура. 10 клас» за стандартом, академічний рівень. (Розділ IV. Українська художня культура ХХ століття. Тема 3. Театральна культура).

Усе викладене вище зумовлює актуальність теми дослідження, що безпосередньо визначена профілем діяльності кафедри культурології та методики викладання культурологічних дисциплін ПНПУ імені В. Г. Короленка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження базується на наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених, присвячених: мистецькій природі сучасних театральних-видо-

вищих жанрів (К. Станіславська, А. Банфі, Р. Віппер, Я. Ратнер, М. Хренов, В. Кісін); теоретичним та практичним підходам щодо ролі театрального мистецтва у процесі регуляції соціальних взаємин (Т. Кремешна, В. Шахрай); використовує напрацювання дисертаційного дослідження С. Манько «Мюзикл у художній культурі України кінця ХХ – поч. ХХІ ст.», в якому доведено, що жанр мюзиклу є закономірним продуктом масової культури, яка впливає на його функціонування в світовому і вітчизняному художньому просторі; виявлено джерела і специфіку мюзиклу в контексті створення його жанрової моделі; мюзикл розглянуто як цілісну систему; здійснено комплексний аналіз його зародження, становлення та функціонування в сучасному соціокультурному просторі України; український мюзикл класифіковано за тематикою та джерелами походження сюжетів; визначено специфіку національного українського мюзиклу, який своєю самобутністю відрізняється від зарубіжних аналогів [4, с. 17–18].

Метою статті є виявлення й обґрунтування функціональних характеристик мюзиклу як явища видовищної культури; популяризація творчого доробку сучасних вітчизняних режисерів, що якісно і плідно працюють у жанрі театрального мюзиклу.

Основні результати дослідження. Кінець ХХ – поч. ХХІ ст. характеризується процесами взаємовпливу і взаємозбагачення різних видів мистецтва, що зумовили трансформацію форм музично-драматичного театру. Нині його жанрову різноманітність презентують: сучасна музична комедія, оперета, мюзикл, рок-, поп-, зонг-, фольк-опера тощо. Розмаїття і специфіку життя сучасного суспільства відображають нові мистецькі напрями, стилі і жанри, поява яких зумовлена цілою низкою науково-технічних і соціально-естетичних аспектів. Посилення процесів урбанізації та демократизація соціальних відносин вплинули на формування і динамічний розвиток таких напрямів як джаз і рок, жанрів мюзикл і рок-опера та зумовили домінування у медійному просторі популярної музики (так звана поп-музика). Потреби сучасної масової аудиторії задовольняє «третій пласт» (за В. Конен) – розважальні, не складні за змістом і формою твори, що розраховані на масове споживання.

Жанр мюзиклу – це найсучасніший і найпопулярніший продукт діяльності світового музичного театру. Це положення стосується й сучасного українського театру. Значна кількість українських митців обирає високодуховну тематику для написання мюзиклів, але зустрічає значні труднощі у донесенні цих проектів до публіки, тому що рівень масової культури визначається комерційними проектами низької якості, які часто не містять високої ідеї і духовності, що розглядається нами як прямий шлях до деградації нації. Постає проблема пошуку шляхів і засобів підтримки українського мистецтва у сучасних формах репрезентації культурної традиції, у вирішенні якої не останнє місце відводиться школі.

Глобалізація як провідна ознака сучасності та соціокультурні процеси в Україні, що формують-

ся на ґрунті багатовікових вітчизняних традицій і в загальному контексті європейської та світової інтеграції з орієнтацією на загальнолюдські фундаментальні демократичні цінності громадянського суспільства зумовлюють необхідність переосмислення концептуальних засад художньо-естетичного виховання школярів. Нові тенденції розвитку культури інформаційного суспільства пов'язані з глобальним поширенням мас-медіа, не можуть не впливати на систему освіти та виховання, яка в усі часи гнучко реагувала на соціокультурні умови і потреби. Естетичне ставлення школярів до світу, до різних видів мистецтва формується переважно під впливом стихійних факторів соціального оточення, зокрема засобів масової інформації, особливо телебачення, дисципліни художньо-естетичного циклу – музичне та образотворче мистецтво – посідають занадто скромне місце в загальноосвітніх навчальних закладах.

Набуває все більшого визнання розуміння того, що реальність світу створюється багатьма головами культур із власними дискурсами. Для нового ймовірнісного стилю мислення характерне прийняття культурної різноманітності, «консенсусної або соціальної раціональності», що виникає в результаті обговорення різноманітних ідей, альтернативних суджень, варіативних перспектив. Мистецька спадщина, акумулюючи емоційно-естетичний досвід поколінь, втілює і передає ціннісне ставлення до світу крізь призму етнонаціональної специфіки, тому вона є ефективним засобом виховання моральності, патріотичних почуттів, громадянської позиції. Цінності мистецтва важливі також з огляду на сучасне існування дітей і молоді в полікультурному просторі. Завдяки універсальності художньо-образної мови вони передають зрозумілу для різних народів смислову інформацію, дають змогу особистості вступати в невербальний діалог з різними культурами минулого й сучасності, розуміти інших і розширювати таким чином свій власний духовний світ, його унікальність і самобутність [1, с. 1]. Нині у системі сучасної освіти мистецтво розглядається як суттєвий компонент загальної освіти особистості. Начальні предмети художньо-естетичного спрямування (музичне, образотворче мистецтво та художня культура) об'єднуються на основі загального принципу «культуротворення» і визначаються як предмети культурологічного циклу, що є яскравим свідченням інтеграції культурологічного і педагогічного знань.

Нині культурологічний підхід є методологічною основою для цілої низки наукових досліджень мистецьких категорій і понять. Не є винятком у цьому плані і поняття мюзиклу.

Мюзикл – це сучасний музично-сценічний жанр масової культури, в якому гармонійно поєднується широкий спектр засобів музичного та драматичного театру і естради. Як масово-видовищний жанр мюзикл прагне до постійного пошуку нових засобів виразності, що зумовлює надзвичайну рухливість його структури та необмеженість тематичними, жанровими і стилістичними межами. Як музично-сценічний жанр мюзикл характеризується перевагою сюжетної основи,

якій підпорядковані найважливіші елементи в системі виражальних засобів мюзиклу: хореографія, пластика, спів. Для жанру характерні: сучасна ритмічна основа, звернення до аудиторії мовами естрадної, побутової та академічної музики в зрозумілій для мас формі (пісенна основа сольних і ансамблевих номерів, і використання розмовних діалогів); особливі вимоги до виконавського мистецтва, ідеалом якого є синтетичне поєднання якостей актора, співака й танцівника, що утворюють новий демократичний, близький і безпосередній рівень контакту з аудиторією, як і в естраді, що зумовлено специфікою мікрофонного співу і звукопідсилювальної апаратури (авт. визн. С.Б. Манько) [4, с. 6–7]. Як бачимо, мюзикл є продуктом масової культури і втілюється в масово-видовищних формах. Але застерігаємо не визначати ці характеристики як негативні (під впливом гострої критики явища масової культури) і не сприймати даний жанр у площині чогось суто «чужого», «вестернізованого», головною функцією якого є розважально-рекреативна, що служить для розваги і відпочинку.

Дійсно, сучасна масова культура демонструє яскраву тенденцію до інтенсивного розвитку та домінування візуальної інформації. Значну частину всієї візуальної культури сьогодні складають видовища. Видовищність як особлива соціально-художня ознака властива багатьом явищам сучасної світової культури: крім розгалуженої системи мистецько-видовищних форм, відповідні характеристики притаманні й іншим суспільним сферам життєдіяльності (політика, спорт, реклама, сфера розваг та відпочинку, побут тощо) [6, с. 190].

У межах запропонованого дослідження варто зупинитися на філософсько-культурологічних та естетичних поглядах теоретиків видовищної культури А. Банфі, Р. Вішера, Я. Ратнера, М. Хренова, В. Кісіна щодо функціонування театрального дійства як видовищного мистецтва.

За класифікацією видовищ А. Банфі, театральне дійство як видовище здійснює вплив не лише на систему міжсуб'єктивного сприйняття, а й безпосередньо на кожну окрему людину; вчений визначає його як естетично і художньо зорганізовану форму, головними ознаками якої є розвиток відповідно до своїх власних законів або стилістичних особливостей, чіткий розподіл учасників на виконавців і спостерігачів [6, с. 191].

Р. Віппер вказуючи на здатність видовища провокувати елемент змагальності, стверджує, що театр (у широкому сенсі слова) здатний усунути будь-які конфлікти і зіткнення у дійсному житті – він ніби переносить реальні конфлікти в ідеальну сферу. Одна з найважливіших функцій полягає у зміцненні моральності, тобто, характеризується виховна функція видовища або ж регуляція соціальної поведінки [6, с. 192].

Художня проблематика й характеристика естетичних категорій видовищних мистецтв є провідною в дослідженнях Я. Ратнера. Визначення видовища вченим проводиться в контексті комунікаційної властивості мистецтва: «Видовище – це форма емоційно-естетичного, ідейно-емоційного спілкування»; «Видовищність – це система

експресивно-динамічних ефектів та прийомів залучення глядача у дійство із заздалегідь розрахованим результатом». На думку автора визначень, найкращим зразком видовищ такого роду притаманна «пластичність виразних засобів, чіткість форми, яскравість подачі в цілому». Визначеним характеристикам найчастіше відповідають саме мистецько-видовищні (а не просто видовищні) феномени [6, с. 192].

За ознакою особливої домінантної функції, яка визначає місце і роль того чи іншого мистецького видовища в розвитку індивідуальної та суспільної свідомості, всі видовищні мистецтва Я. Ратнер розподіляє на чотири типи: змістово-психологічні мистецтва – музичний і драматичний театр, кіно, телебачення; розважально-змістові – естрада, цирк; відверто розважальні – мюзик-хол, балет на льоду тощо. Вагомою ознакою мистецького видовища є те, що кожен компонент дійства звернений до глядача, покликаний організувати його увагу і враження. Утворюється система впливу, розгорнута на глядача. Саме так: не перед глядачем, не для глядача, а на глядача [6, с. 190–193].

Усі видовища в своїй класифікації М. Хренов розподіляє на три групи: традиційні видовищні форми (ритуали, свята, масові гуляння тощо); традиційні види мистецтва (театр, цирк, естрада); технічні масові видовища ХХ століття (кіно, телебачення). Вчений доводить, що чотири найістотніші аспекти видовищної проблематики – створення, функціонування, сприйняття та вплив видовищ – можна вивчати в контексті процесу спілкування. Найяскравіше це виражається на стадії функціонування видовища: ставлення до твору різних категорій глядачів впливають на питання відбору, тиражування, розповсюдження [6, с. 194].

Грунтовно вивчав явища видовищної культури вітчизняний теоретик і практик режисури В. Кісін. За його визначенням, видовище – це спеціально організована у часі та просторі публічна демонстрація соціально значущої поведінки. Виконавці демонструють свою або чужу поведінку, а глядачі сприймають та оцінюють її. Видовищний акт відбувається у заздалегідь визначений відрізок часу та у спеціально організованому просторі, тобто, основними специфічними особливостями видовища визначаються: поділ на виконавців та глядачів, анонсування, здійснення видовищного акту, підготовка до нього. Тільки одна особливість відрізняє видовищні мистецтва від видовищ: виконавець демонструє не власну, а чужу поведінку, яку можна лише відтворити. Це вимагає здійснення спостереження, свідомого чи підсвідомого осмислення (створення уявного образу) і втілення цього образу у формі відтвореної чужої поведінки, тому у видовищних мистецтвах демонструється не сама поведінка, а її образ [6, с. 194–195].

Отже, більшість дослідників базуються на соціальному підході до явища видовища, визначаючи його як участь людини (колективу) у дійстві, форму спілкування, прояв потреби в колективному контакті. Художньо-естетичній природі видовища як демонстраційного акту (за В. Кісіним), на наш погляд, варто приділяти

більшу увагу, особливо у контексті процесу навчання і виховання молодших поколінь, що й дозволить визначити й використати вітчизняний мюзикл як мистецьке поліфункціональне видовище, а не просто як засіб релаксації, розваги й ще гірше – комерції. Художньо-естетичну природу українського мюзиклу, на наше глибоке переконання, найкраще відображає сюжетно-тематична класифікація (за джерелом походжень сюжетів і їх актуальністю). Нині найяскравіші сюжети у вітчизняних мюзиклах втілюються в самобутніх національних спектаклях, основою яких є твори українських класиків, та в інтернаціональних, що базуються на важливих світових темах (твори вітчизняних митців – І. Поклада, С. Бедусенка, О. Коломійцева, І. Гайдена, Г. Фролова, В. Солянікова та інших) [4, с. 14].

Тематична класифікація сучасного українського мюзиклу є доволі різнобарвною: біблійна, що використовується 1 раз, міфічна – 2, містична – 4, історична – 6, філософська – 10 та казкова тематика – 70 (у дитячих мюзиклах). Як бачимо, пальму першості в українському жанровому напрямі мюзиклу тримають дитячі спектаклі на казкову тематику. На драматичній основі базуються 32 мюзикли, а на комедійній – 24. Це є свідченням того, що обидві категорії характерні для української ментальної культури [4, с. 10; 14].

Аналіз С. Манько актуальності сюжетів стосовно соціокультурних умов країни і запитів глядачів доводить, що особливою увагою публіки користуються:

- знакові, символічні і метафоричні твори переважно національної тематики;
- мюзикли, основою яких є «одвічні теми»;
- мюзикли на оригінальні твори вітчизняних авторів, що відображають переважно реалії сучасного світу [4, с. 14];

На думку вченої специфіка музичної складової українського сучасного мюзиклу базується:

- на українському сюжеті, художніх образах національних героїв та картинах народного побуту;
- на власній ментальній основі;
- національно-культурних традиціях і обрядах;

Кравченко Д. Н. Современный театральный мюзикл как явление зрелищной культуры.

Ⓐ *Выявлены художественно-эстетическая (художественная) природа и сюжетно-тематические особенности современного отечественного театрального мюзикла; охарактеризован мюзикл как разновидность художественно-зрелищной формы.*

Ключевые слова: зрелище, зрелищность, зрелищное искусство, мюзикл, сюжетно-тематическая основа.

Kravchenko D. N. A modern theatrical musical as a form of spectacular culture.

Ⓐ *The article reveals the artistic and aesthetic (artistic) nature and subject features of a modern domestic theatrical musical; the musical as a form of art and an entertainment form is characterized.*

Key words: sight, spectacle, spectacular art, musical, subject basis.

- на фольклорних інтонаціях, що застосовуються переважно в стилізованих версіях;
- на поєднанні сучасного електронного і національного інструментарію [4, с. 14].

Висновок. Отже, наведені положення і факти дозволяють визначити сучасний український мюзикл як явище видовищної культури та різновид мистецького видовища. Домінантною ознакою мюзиклу є його художньо-естетична (мистецька) природа, зумовлена тим, що виник він саме на театральній сцені. Сюжетно-тематичні особливості мюзиклу визначаються музичними традиціями, драматургією, особливою специфікою постановок. Це дозволяє схарактеризувати вітчизняний мюзикл як жанр видовищного мистецтва зі складною драматургією і насиченим змістом, для якого пріоритетом не є просто видовища (релаксаційна, розважальна) і тим паче комерційна складова. Тому в науковій перспективі постає завдання виявити і схарактеризувати просвітницьку та виховну функції сучасного українського мюзиклу. Матеріали цієї публікації стануть у нагоді вчителям художньої культури загальноосвітньої школи, допоможуть якісно зреалізувати мету і завдання концепції художньо-естетичного виховання учнів, розвивати відчуття театру «всередині» кожного зі своїх вихованців.

Ця публікація також може бути використаною студентами гуманітарних спеціальностей, викладачами й усіма, хто цікавиться розвитком театральної справи в Україні.

📖 Список використаних джерел

1. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. Затверджена Наказом МОН України №151/11 від 25. 02. 2004 р. – Режим доступу : mon.gov.ua.
2. Кремешна, Т.І. Театр як засіб впливу на культурне та соціальне становлення особистості // Молодь і ринок. – 2012. – №5. – С. 102–105.
3. Культурні практики і культурна політика. Аналітична доповідь / за ред. Олександра Левчуна. – Київ, 2012. – 163 с..
4. Манько, С.Б. Мюзикл у художній культурі України кінця ХХ – початку ХХІ ст. : автореф. на здоб. н. ступ. канд. мистецтвозн. – Харків : 2014. – 19 с.
5. Подольська, Є.А. Кредитно-модульний курс культурології : навч. пос. / Є.А. Подольська, В.Д. Лихвар, Д.Є. Погорілий. – Київ, 2006. – 368 с.
6. Станіславська, К.І. Теоретики видовищної культури про зміст та класифікацію видовищ / Мистецтвознавчі записки : зб. наук. праць. – вип. 21. Київ : Міленіум, 2012. – С. 190–196.
7. Шахрай, В.М. Театральне мистецтво як чинник оптимізації взаємодії особистості та соціуму. – Режим доступу : narodnaosvita.kiev.ua / narodna_osvita/vupusku/13/statii

Дата надходження авторського оригіналу до редакції : 15.11.2014